

ДЫКТИ ДЬЫЛБАЛААХ КӨНӨРҮЛЛҮҮ КЫТТЫЫЛААБА

Ол ийин мин бу сурйуубар,
этэртэ дьыла, тус ботөрүгүнэ,
быһыта тардан киин олохун
сулутан кытаастык
билиһинэрим. Того дэтэксэ
киин дьикти дьыһата, олоххо
тарайыһата, үлэтэ-хамнаһа
үтүгүртэ халыбар басуун сап.

Ийнхөгсийн (Күсэ) 1935 с. Алаңар гөгийнэгийн Жданов аагы-
нн көнхуос Куудья дүн
кыстагар төрөөбүт. Кинини
аймака саха норуотун биһиниэх
ырыаһыта Анастасия Лыпкина
ийтэ Бирэ эмээксин "оо
көтөхүт". Атаа Дьаһаах
Олексейо дүн от охсуутугар
көмө да минигэр түһэрбэтэх
аптаах үлэниг мин Күсэ 3
саастаагар ыалдан өлбүт. Онон
ийтэ Балбааран 4 оҕолоох
сөөтөх хайдыт.

Жиданов аягынан котхуоһу көһөрүүгэ ыкса күһүн Кэбээйи Таас Гумуутар тэргэниггэр. Онгон убайа Сүөгэри аармыйада ыһыгыттар. Котхуос арыллы кыаһар эр дьонун кыстылар, олорор Гурбаахы дьон сиргэ дьон, хотон баһамалар иһиггэр. Ол күнгө ачылаах үрөһөр саастаах сөсүлөрү, олор иһэригэр күүн дьинийил, кыра убайын котхуос сорууһунан ийгэ Бөлбэра ороһун күүнэ Кэбээйингэ арыаллаан иһиггэр.

Ийнээ суух юмнээр хаалбыгт дон арьдах лоджа буюн Лунха өрүс (үрэх) устун 3 бюрост журлуу өрө устан итэн уулара ухсан Кипиэмилэх дотн өрүс арьдгытар ыи журдук оюрууттар. Ол юмнээ муус тогмуд хаар түснүт. Хаайтарбыгт дон, үксэ кырыадастар, дыхталлар, кыра оёокур, астары бүтэн хэргүйан оюору гынан талыыан кыра салааста оторон, оюро кыра оёокур, хаайтарын тейэн, соһон, донрутар Турбаахы Садыгтар сатыы барбыттар. Бөлөх-бөлөх арахсан хаалбыттар.

Алга савстаах дьарамай,
унуох-тирин буолбут кыра
Кисэни дахшылар соһон иһин
корбуттаро уеллара талыммат
буолбут. Ону олоро диктээр,
кыйлаастарай, сылар үрдүттөн
салваскылары таппары аһыан
күбүспүттэр. Оһно кини омну-
олуура суох. Бэйэлэрэ ачыккаан,
хоргууян, көһүлүт иһэр дьон,
дүбүт¹² оһону соһо сыһыһастара
дыо?

Ол эрээрн Кигээ олбогдох. Ол
исмнээ, кини олбог быгылар, Уста
Уйбаан дигн булмуг оёонньор
Уоллара дигн ыта салааскада
сылтар оёону булан үрэн,
оёонньор, тылшнаах былылаах
дигн катогон ылаах, үүтээнгэр
ылмат. Олно эмээксининин ыйа
была арнастан сахшын эмтэон
гүөрүлүттэр. Ол юннэ аахан
эр билэр кидитэрингэн

Чурагчмы көһөрүлүүтүн 75 сылынан сийэстээн 183 киһи кынтыйылаах Билимнэ Мылкка дьирри уустуга сылдыан биш дьактаи дылылаах көһөрүлүү кынтыйылаабыт кылары билсэн, чуастык бодоруһан, киһи туһунан тэксиргэ сананыым. Никокетий Алехеевич атобуун туһунан суруйарчылар В. Титов „Уотинах чымчаахтар“ диги худохостөөнай, П. П. Федоров—Самого „Олессо тардыныы“ диги документальнай сэгинери суруйбуттир.

Турбаахыга
Ышпыхтар

Аны Кюсэ ивээе „алууту“. Нөнүө кайыныгар киини ийттигини, убайынын икки оҕолорх диактары кытта дуулаахтанан ойдоом сирэ туар бйарабыллыбыт балаантга кытаабылтар. Биирдэ, ийэтэ балыккыны баргытынан кунтэ, ачыктаан нөнүөтэ сыттыар убайа холумтан үрдүтөр туран Кюсээр чөк ситэ сапыы туар, үрүнүтөн көрөөт, суулан түһөн, олох хаалбыт. Кюсэ олтон соһуйан, куттанан таһырдыа тахсан таах баҕааһи иһэн сөхтөн түһөн ойун сүтүрбөт. Киини дылуугар, хата хаарга сөхтө сытар кыраһиан уолу Кюбөйи дыноо буланнар, дыноор кулларан дэлби имэрийэн-томо-руйан, маассастан, сылаас балык миннэ иһөрдөн эһэн тилиннөр-бүтөр. Игини этэн эрдэктэрэ „ырбаахылаах төрөөбүт киһи“ дии.

Ити курдук 2 кылыны эрэй бөгөнөн икелтэ "өлөт" туораабы-
тын күнөз 1944 сэл сайыныгар
тулаайх, кыаммет оңолору
онгон-манган хомуйан
борхотузан Аллага Бөстөхкө
адалагылар. Онгон таһаҕас мас-
сыналаргар тизээн
Чурралчыга адалан билигин
таһара дьэтигэр хоннороһор.
Салтыы тэиниэххэ аттарынан,
салыы кэриэтэ, ортогутар биір
хоннорон Мындабайыга оҕо
дьэтигэр төрүдүгэр. Онно 60-ча
тулаайх оҕолору мустуттар.

Кичээ Мылдагайлаагы оё дьыттыгэр 1952 сылга дьэри олорбут. Ол быһыыгар доруобуйлара мөлтөөн доҕоро Дима Мирноновтынан Хаптагайлаагы оё дьыттыгэр иккэ сыл олорбуттар. Ол сылдан саас Диматын урук кытылыгыгар хаартылыгы (бырыалыны) олордохторуна учууталлара тутан, хаартыны кини олорбут дьин буруйдаан, бэрээстэниин 5-с кылааска хааларан юбилейлор. Олун бэстий иккэ сылын хос үлөһөн бүтэрбит.

Олгон дорусубуяагыт кэлэ-
дэн инкэстэрэни
Мылдааайыта төгүрү
утаараллар. Манна Кисээ б-с
кылааны бүтэртэри сырдан саха
тылын экзэмэнтэр 2-ны ылар.
Ол торуотунэн тууну быһак
күөгүттөн, аҕыйах баллы ылан,
буһаран ситэн, экзэмэнт комитэр
утуктуу олорон долби сыһанан
сүрүйбүтэ буолбут.

1952 сэл бэлэбэн ийхэн 1
күнүн Иенюкснтий Алекссевич
чулалдык ойдуурун келснбнз.
Олно киини уонна Миронв
Диманы стрй иингэр тлээрн
саастара тахсыбыллан, үрэнн
ыстар кыахтара суокупан,
оскумалган боскнлоон нолуоска
үлэлэн нггтэ баралларын
тулунан бириксс ааган субуру-
ннлар. Халла да баралларын бил-
бккэ сир-халлаане икн ардыгар
халлн булумахтана түһэлэр.
Онтон чягастыы
Мылдгавыйлган Дима дойдутун
Чыыр дэки саппа түһүлүлэр.
Икн күн брт эрийннн айаннан
Уорбанан, Халлаарын

Хайахсыг тийшээр, Огно
Кнээ урукку табаарын
Иларион Яковлевы көрсөн, кани

сүбэлгээн нэгдүгээс массын шингэлэгч ороосон Чурагчын барсар Димага хаалца Хайрхасны 7-с килиааны, орто огуоланы Дирингэ бүтэрэн, аармыа кэлигтэн торист үүрэгжэн бүтэрэн кэлиг торидическай билим дуоктара, бэрэлжээр, СӨ конституцоннай суутун бэрээс-дэгээт бэллбүт.

Киосэ Чурагчыга келген остолобуойга кириэн дэлби ачычтаан остуохтары көрүбүн дьон тобохторун сии сыдыан ийит сууйар хону өтөйбүтэ биир ханна эрэ көрбүт кылыа үлэни турар үлү. Ол — дьаныһа эбит. Эдэниһэ кинини тутта билэн кууһа түөһү ийэттэр ийит; Ийэ эрдэх биир ыалга кыра оҕону уонна ыарыһах киһи көрөн өлөрөр эбит; Уһунпук сүтэрсэбит дьон (ыал) көрсөн мүүрүү бөдө бусабыттар.

сыяр үрдүгэр тигт кэниир
салай туран буочка тиэммит мас-
сыыа сыары тахсытыгар
былаарытыгар сүүрэн тийбэн,
кэниир хатаастан тахсан
Бостокко тийбэн, суораты булбут.
Экссондэрини ситиһилэхтик
туугар, Иркутскэй финансовай-
экономическэй институттар
үөрэххэ киирбит.

Дойдугутар сайын тахсан сайылаш баран күнүн үөрбүр бараары куоракка кирибит. Оостровада дүөри бырайыак 133 солук биһиттэ. Оччо харчы кылыска хантан кэлиит? Ийбэ айга 33 эрбэ сукубай хамнастаага үһү. Оччо борукот бараары турданына биллэскөз кириэн, тримга сайын хашыт. Оччо биэр үгүс күннэ көрсөн, көксөтөн, аһаһан. Оостровада тийбиттэ. Оччо табаарытай поездтар кириитиригэр сайын Иркутскайга тийбиттэ.

Алипаров эрхэм хангайтан Н.Н. Тарский, ССРС өнөрдүн министара,
И.В. Морозов, тулар Д.С. Постников, Иккин эрхэм ортожу И. Дыткин.

Изнэлтэн бичиг Кисээ дэмжлэгтэй үүсгэлтэй өсгүүр түргэнхэн сүүдэрлэж байна. Илэрлэгээр нь Чурапчы орто оскулатын 1957 сүүлэххэ бүтэрбил. Ол үөржэ сүүдэр футболунаа куусэ үлүхүйн дэригсэммэт. Онууха очоолосу спортементист сэлэйлэгчтэ А. К. Софронов ыпыраа кишин хамаанда тэрийн республикаа күрэхгэнэ кириллэригэр кордосунт. Онон Дюкуускайга кирион күрэхгэнэн үлүс мистэнип ылыгыттар. Аны Кисээ 1956 сүүлэххэ Чурапчы орто оскулатын хамаандатыгтан 70 киинтэзэ дигри оройуон хэсэсэйга күрэхгэнигир калтан бастагы мистэнип ылыгт. Онон Дмитрий Коркин, Петр Никлаев (Томмот), Федор Винокуров, Иван Дьячковский (Чылыахаа), Иван Чирковс уо. д. а. курдук тустууктары кырылалзэбгт.

Ити юмтэргэ ийгэ огуураһынан үлэгтэн уруксу райсовет, калин полилиника буолбут дьыра биир хоско дууахтаһан огуу кырааастык олорубуттар. Онон Кирээ ийгэригэттэн ийгэтигэр кэлгэтинэ спорткомитет хоһутар Афанасий Кирикович огуулун үрдүгэр утуйара үһү. Кирикович биһирэ даһаны кыһаммагэбит.

Киесэ оёсуоланы бүтүрээт хайаан дааганы үрдүк үөрөнн ылааххаахпын дигн куораака үөрэх туттарса киирбит. Оноо бырийыас харчыта суох буолан

Мамтайны куурска киирэллоригэр практикада сылдан кыра харчы оҥорор. Уонсай дыгыз киирэр. Ол сылдан остуорас дэастар сылай биэр куул эргэ тааастары (студенттар хааларбыт, бырахпыт тааастара буолуон соһ) бөрөө бырыҕаары сылчыаран кордолоһон ылбыт. Оҥору ыраастык сууһан, дэлби өтүүктөн баран бөрөөсүсүккэ тийэн апыһаан бачача харчыда туруорбут. Оҥон тааас апыһаһан аан мамтай кистүүм кэллпит, бачанатка апыһаһаппыт.

Киоск ахсайнта үйлдүгчүүд
кышлар эбит. Бу нистуужа
балаам элбэх баан, үл-харч
үлэһигээр көтөхэн үөрөн котр
эбитгээр. Олорго түүһээр
хотурултай, курсовой үлэһиг
харчыга олгортон бирэн
билижигини бизнес тэригн
балача харчыны килээривэр
буолбут. Ити күрүк элэһиг
үөрөнн өрөспүүбүлүкэ бир
бастаһынан баан эйэлгээр үлүк
үөрөхтээк үлэһиг буолан дойдугу-
гар эригилибит. Дюкуусайга
сылдан кээстэһэн бир баппа
кредит инспекторынан үлэ-
кээстэһэн, уңсай дьыо булун
Чурагчыһыгар тахсан.

Ийтэг, зиндэв сүс үргэлээр
Ол эрхри хини ол сайн журга
оногоо аһы туушаг бууша
улаханнэж ыаулан ыһа бһа
балынһаа эмгээр дауан-
каммет. Унуох-тири буолар
бузанын бууралар. Олон тусга
кыра хоско таһаралар (буу-)

син биэр оруттуубот дыбигтэргэ
буулуу). Агыттар бишилинээх
суруйааччы М. Ф. Додордууран
сытара олон хаалар. Иннокентий
синэ биэр дигэ дыбигтэргэ тахсар.
Ийтэ уолум олор бууһа дигэ
улаахашнык айманар. Олтон
додонор сүбэлэһитэр суол мас-
сыныгыттар олорсон Таатта
Уолбегиттар аагырыт нуруот
эмчитигэр Куома Чавскайта
тийиэр. Олукха эмчитэ корон
иһит: „Оо, дыбиккох уол эбиккэй,
Хойутаабакка кыбиккэй. Мин
эмлин итээхкитэ, сүбобин
ыһыттахкыта уһундук
олоруон“,—дыбит. Он кыһа араас
огторунан онорбуг-
битыһа кыһах эмн бисэрбит уонна
халдык аһагырын, харыстатарын
сүбэлэбит. Иннокентий дыбигтэ-
ргэ кэлэи өт эмэһэи эмтэммит,
сыйыһа үтүрэмэи хаһабытэ.
Күһүтүгэр куоракка дьонун иһэ
үлэһитигэр киирэр. Он эрдэри биэр
кылаас үөрэһэ суох ийэтэ
куоракка үтэ булбакка, олук
тыһаа хаайтарарын иһин Уус-
Алданга тахсан баантга үлэһит,
коронноһитэр. Олтон кинини Ахмат
оройуонуттар баан уураныкыһа-
һынан ыһагылар. Онно баан,
уонсай дигэ туттаран 18 сыл
уонсата олук тыһаарыһаахтык
үлэһитэр.

Олгон Иннокентий
Алексеевич кыахтаах
специалист быһылыгынан 1979
сыллааха оросуубулуускаҥи
госбанк управлениынын бастакы
солбууааччытынан аныаһар
Бастаан промышленный, кини
тыа хаһаайыстыбынан
салааларын үбүсэтинин
салайааччы буолан баһаан үлэни
ыһыттыт. Баан системэтэ
ыһылыгынар 1987 сыллаахха
Совмин председателин баан, үн-
харчы болууруостарыгар
сүбөһитинэн ыһыттар. Онуо
председатель С. Н. Маркин
итэҕэлгэр киирэн туох баар
үлө-харчыга сыһааннаах
болууруостары үксүн кини бэрэ-
биректөөн, холууруулаһа, иккин
багытаан сирэй тойонугар килгэ-
рэр улахан тэпнүүтү бөтөх, тулаах
үлэни бускут Олоргон 1991 сыл
кулунустар 18 күлүгэр Чурапчы
көһөрүллүбүттэригэр
чөлөһүлэри оһорор туһунан 16
пууннаах Совмин уураадын
боломтотун президиум чыыһытэ-
ригэр, 13 минивистирэ иккин баг-
тытан бигэстэтэрбитин уонна
шааһы дастабырыаһынан
ооһторбуһун махсыйынан
биллэттэххэ соһ.

Ийнхөгснийг Алексеевич хошуудгүйгүү кыһалцагын кыра сындын тийнх-хавьлалш бигд, оюдор 3 тогтл оло сыһан, тиймхэт-түгэмхэт, эриирдэх-булуурлаах олоху энэринхэтхэн, алардас бэйэтин дьгуурузан үрлүк үрээш бүтэрэл, үгүо үлэлтг буолан, сааһыгар биир үрүмкэ аралыны ислүүс, биир табаагы тарнакка, чол олоху тугуһан, көрүлүгүн, 3 оюолонго, 14 сийлэнгө, 17 хос сийлэнгө 1991 сылтан биеэснөө-тахсан билигин 82 сааһыгар тийэн элэлтэ, дьааххуук олюорор. Бэйэтин оюхун туһунан быйыт "Сэлэн буолбулуг олох" дигэн бэртээхэй кинигэни суруйан таһаартард. Олу даххыаа кили туһунан сийлэни биллэсөө сол.

Иван ПОНОМАРЕВ.

РЕШЕНИЕ

No. 7

Л.И. Борисова, председатель ИКМО «Арылахский наслег»,
Л.С. Демьянова, секретарь ИКМО «Арылахский наслег»

ОБЪЯВЛЕНИЯ

Хайнхат бичээхэ бэриллэр графига: 16 ч 00 м. Бичээхэ бэриллинэ: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакционной-издательской холбоулжа 15.09.2017 с. офисига бичээтэннэ Аадьрына: 678670 Чувалчы сал., Карл Маркс уул. 26 "а". Индекс: 54907. Хайнхат нэдиэлэ үсэг: олтусруннуулжа, чэллээрэ уонна субуотата тахсар